

Христина-Ірина В. Євчук¹, Степан М. Голубка²

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ДЕРЖАВИ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ АГРОСЕКТОРУ В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Визначено інституційне значення державної політики щодо ефективного розвитку національного господарства задля забезпечення еколого-економічного зростання, а також його синергетичного взаємозв'язку із збільшенням обсягів відходів, що потребує з боку держави відповідних засобів для зменшення негативного впливу на довкілля та підтримки екологічного балансу.

Розкрито інституційну спроможність держави у сфері поводження з відходами агросектору та пошуку альтернативних заміників природним ресурсам, з одночасним впровадженням сучасних інноваційних технологій для використання відновлюваних джерел енергії.

Обґрунтовано необхідність державного регулювання щодо визначення ефективних шляхів вирішення проблеми утворення, накопичення, переробки та утилізації відходів виробництва продукції сільського господарства та пошуку механізмів і можливостей забезпечення еколого-економічної безпеки з метою досягнення цілей сталого розвитку. Охарактеризовано два підходи управління відходами сільського господарства: консолідованого та розсіяного.

Ключові слова: національна економіка, аграрний сектор, сільське господарство, державне регулювання, механізми управління, еколого-економічне зростання, економічна та екологічна безпека, відтворювані джерела енергії, інституційна спроможність, євроінтеграція.

Табл. 1. Літ. 17.

DOI: 10.32752/1993-6788-2023-2-270-132-143

Khrystyna-Iryna Yechuk, Stepan Holubka

INSTITUTIONAL CAPACITY OF THE STATE IN THE WASTE MANAGEMENT SYSTEM OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL AND ECONOMIC GROWTH

The institutional significance of state policy for the effective development of the national economy to ensure ecological and economic growth has been determined, along with its synergistic relationship with the increase in waste volumes, which requires appropriate state measures to reduce negative environmental impacts and maintain ecological balance.

The institutional capacity of the state in the field of agricultural waste management and the search for alternative substitutes for natural resources is disclosed, along with the simultaneous implementation of modern innovative technologies for the use of renewable energy sources.

The necessity of state regulation to determine effective ways to solve the problem of the formation, accumulation, processing, and disposal of agricultural production waste and to find mechanisms and opportunities to ensure ecological and economic security to achieve sustainable development goals has been substantiated. Two approaches to agricultural waste management are characterized: consolidated and dispersed.

Keywords: national economy, agricultural sector, agriculture, state regulation, management mechanisms, ecological and economic growth, economic and environmental security, renewable energy sources, institutional capacity, European integration.

Peer-reviewed, approved and placed: 05.12.2023.

¹ Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Ukraine.

² Accounting Chamber. Ukraine.

Постановка проблеми. Аграрний сектор є надзвичайно важливою складовою національної економіки з високою соціальною, економічною, безпековою, екологічною і технологічною функціональністю. Вагоме його значення визначає потребу дослідження інституційної спроможності держави та її регуляторної політики, зокрема, щодо тенденцій утворення, накопичення, зберігання, переробки та утилізації відходів виробництва продукції сільського господарства у контексті еколого-економічного зростання та досягнення цілей сталого розвитку. Тим більше, що базисом аграрного сектору є одна з провідних галузей національної економіки – сільське господарство.

Розвиток національної економіки, організація і забезпечення сталого соціально-господарського поступу країни тісно взаємопов'язані. Вони залежать, з одного боку, від проведення ефективної державної політики щодо раціонального використання наявних ресурсів і еколого-економічного зростання, а з іншого – від гармонізації та оптимізації еколого-економічних відносин у процесі господарювання з метою пошуку альтернативних замінників природним ресурсам і впровадження сучасних інноваційних технологій, у тому числі поводження з відходами. Така специфіка досліджуваного предмета детермінується, зокрема, еколого-економічним зростанням, яке впливає на збільшення обсягів відходів та потребує з боку держави засобів зменшення негативного впливу на довкілля. Вирішення проблем щодо відходів сільськогосподарського і промислового виробництва стосовно управління процесом утворення, вторинного використання, переробки і різних видів утилізації відходів й досі залишається пріоритетним напрямком досліджень у науковому середовищі не лише в Україні, а й за її межами.

У зв'язку з цим, наукове обґрунтування проблеми утворення, накопичення, переробки та утилізації відходів виробництва продукції сільського господарства набуває все більшої актуальності та стало предметом даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам вивчення концептуальних засад щодо пріоритетних сфер і галузей національного господарства, розвитку та взаємодії у системному середовищі: людина-природа-держава, у тому числі питанням забруднення навколишнього середовища, присвятили свої праці багато українських учених, серед яких: Р. Білоскурський, Є. Борщук, В. Вернадський, А. Верстяк, З. Галушка, М. Голубець, В. Голян, С. Злупко, С. Єрохін, В. Кифяк, Н. Краус, Ю. Лопатинський, П. Саблук, Н. Мединська та ін. Їх наукові публікації зробили вагомий внесок у розвиток теорії та практики з проблем державного регулювання у галузевій структурі національної економіки, еколого-економічних та інноваційних підходів розвитку сільського господарства, зокрема, щодо зменшення відходів, управління відходами, їх утилізації та вирішення проблеми економічного використання вторинних ресурсів. До того ж наукові дискусії учених щодо ролі держави у економічних процесах, дають підставу сформулювати нове бачення, зокрема, аграрного сектору, як «системоутворювального фактора економічного розвитку» [1] та державного

регулювання поводження з відходами виробництва продукції сільського господарства.

З огляду на сказане та у контексті розгляду даних питань в умовах вимог сталого розвитку, євроінтеграції та повоєнної відбудови національного господарства, відповідні проблеми інституційної спроможності держави у забезпеченні ефективності регулювання поводження з відходами агросектору ще недостатньо досліджені, залишаються актуальними і потребують подальшого вивчення.

Метою дослідження є визначення та обґрунтування основних проблем і пріоритетів державної політики управління відходами аграрного сектору на інноваційних засадах в умовах еколого-економічного зростання.

Основні результати дослідження. Одним із сегментів сучасних проблем виступає дуалізм економічного зростання і екології (екологічної системної парадигми) — двох засадничих понять та першооснов розвитку національного господарства, функціонування якого потребує ефективного використання природних ресурсів та сталого економічного, екологічного та соціального розвитку. У свою чергу, сталий розвиток — це не тільки складна система, але й сукупність цінностей та цілей побудови стратегії збалансованого соціально-економічного та екологічного розвитку як на мікро- так і на макрорівнях. Головним завданням створення такої системи є: зменшення шкідливого впливу життєвого циклу виробництва, раціональне використання природних ресурсів, а також збереження навколишнього природного середовища, що сприятиме збереженню материнських екосистем та якісному покращенню здоров'я людей.

Тому дослідження економічного зростання обумовлює розглядати обсяги виробництва і споживання через стійку екологічну складову (екосистему), а також крізь призму основних принципів сталого розвитку. На думку Р. Білоскурського, саме «сталий розвиток робить ширші акценти, серед яких — можливість задовольняти потреби майбутніх поколінь, що забезпечується не лише через узгодженість екологічних й економічних інтересів, але й через можливості самовідтворення природних систем, самозабезпечення розвитку» [2]. Зокрема, йдеться за сталий розвиток аграрного сектору, який безпосередньо пов'язаний із природним середовищем та потребує державного регулювання і наукового обґрунтування.

Вивчення та розкриття особливостей переходу до сталого розвитку аграрного сектору обумовлює необхідність впровадження сучасних технологій поводження та управління відходами, створення інноваційної інфраструктури, забезпечення економічної та екологічної безпеки, а також формування ефективного організаційно-економічного механізму вдосконалення державного регулювання у сфері поводження з відходами виробництва продукції сільського господарства в Україні.

У будь якому разі держава не тільки відіграє важливу роль у регулюванні процесів ринкового ціноутворення, спираючись на взаємодію попиту та пропозиції, щоб забезпечити стабільність і розвиток у сільському господарстві [3], але й формує засади політики, зокрема, спрямовані на забезпечення сталого розвитку аграрного сектору національної економіки [4] та

вдосконалення системи управління відходами виробництва продукції сільського господарства. Отже, держава за своїм змістом має забезпечувати вирішення низки важливих завдань у цій сфері, адже, в Україні «щорічно утворюється близько 400 млн тон відходів, і тільки 6 % цих відходів переробляється, що є надзвичайно низьким показником у порівнянні з країнами ЄС, де він становить близько 40 %. Решту розміщується на полігонах та сміттєзвалищах, яких понад 5 тис., з них 5 % перевантажені, а 30 % не відповідають нормам екологічної безпеки» [5].

Аналітичні дані вказують, що вплив аграрного сектору на економіку та соціально-економічний розвиток держави у вирішенні нагальних проблем сталого розвитку є очевидним. По-перше, постає нагальна необхідність щодо державного регулювання національною економікою та наявності сильної державної політики, в рамках якої реалізуються конкретні заходи, спрямовані на підтримку і стимулювання інноваційного процесу у тих сферах, де ринкові стимули не завжди ефективні. Зокрема, йдеться про запровадження інноваційних систем управління відходами виробництва продукції сільського господарства, які функціонують в Європейському Союзі. Впровадження новітніх підходів надасть змогу покращити ситуацію із виробництвом у аграрному секторі, що неодмінно призведе до зменшення накопичення сільськогосподарських відходів в Україні.

По-друге, існує потреба участі держави у забезпеченні еколого-економічного зростання та вирішенні проблем управління відходами через зростання чисельності населення і збільшення кількості сільськогосподарських відходів унаслідок цього. Для прикладу, в усьому світі сільське господарство виробляє в середньому 23,7 млн. тонн їжі в день, спричиняючи «більший тиск на навколишнє середовище, аж до моменту негативного впливу на ґрунт, повітря та водні ресурси, з подальшим впливом на здоров'я населення та стійкість екосистем, які піддаються ризику» [13]. При тому, що кількість населення планети невідмінно зростає, вдосконалення в системі управління відходами сільськогосподарської промисловості не розвивається таким самим темпом.

Формування та забезпечення успішної реалізації державної політики у сфері поводження з відходами аграрного сектору, а також визначення основних пріоритетних напрямів її розвитку повинні базуватися на удосконаленні інституціонального та нормативно-правового середовища, а відтак і реструктуризації системи державного регулювання відносин у сфері управління відходами виробництва продукції сільського господарства. Також особливу увагу слід звернути на реалізацію у повній мірі цінностей сталого розвитку та впровадження концепції циркулярної економіки з метою повторного використання ресурсів або створення замкнутого циклу сільськогосподарського виробництва для максимального забезпечення захисту навколишнього середовища.

У системі національної економіки практичний зміст державного регулювання відображають механізми відповідного діяння.

На думку В. Голяна, Н. Мединської, Ю. Заставного, впровадження економічного механізму для розвитку органічного сільськогосподарського

виробництва вимагає комплексного підходу та врахування ключових принципів. Цей механізм має базуватися на стимулюванні інвестицій, впровадженні енергоощадних та екологічно безпечних технологій та міжнародних стандартів. Важливо враховувати принципи сталого розвитку, забезпечуючи ефективність та дотримання екологічних вимог при виробництві. Набір методів та інструментів регулювання повинен об'єднати виробників у пакет заходів, спрямованих на антикризову діяльність та стимулювання сталого розвитку, відповідаючи вимогам нової глобальної природоохоронної стратегії [6].

Тому питання ефективності організаційно-економічного механізму управління відходами виробництва продукції сільського господарства, а також необхідність вірної і своєчасної постановки задач, що вирішують організаційно-управлінські, практичні і правові відносини суб'єктів господарювання в процесі забезпечення управління відходами сільського господарства та інших галузей економіки мають основоположне значення. Проте, одночасно виникають потреби у переосмисленні існуючих концептуальних засад політики поводження з відходами та розробці теоретичної бази її реформування. Насамкінець, створення нової теоретико-практичної моделі управління господарськими процесами на системно-інноваційних засадах вимагатиме кардинальних змін у багатьох напрямках економічної політики держави, а також у господарській і споживачській поведінці підприємств, домогосподарств, індивідів та населення в цілому.

На основі проведеного аналізу тенденцій ефективності організаційно-економічного механізму управління відходами аграрного сектору вказано на важливість перетворення відходів та побічних продуктів сільського господарства, які можуть використовуватись у різних сферах економіки. Такий підхід потребує подальшої теоретичної та практичної наукової розробки перетворення відходів на основі інноваційних підходів щодо організації і управління цих процесів в контексті забезпечення цілей сталого розвитку. Більше того, інноваційний розвиток національної економіки лежить в першооснові щодо успішної інтеграції держави у світову господарську систему.

Відповідно, інновації забезпечують еколого-економічне зростання, й технологічні покращення продукту задля максимального задоволення бажань і потреб покупців, а інноваційні технології в поводженні з відходами сприяють ефективному управлінню використанню ресурсів та мінімізації утворення відходів.

Загалом, інновації все більше стають не тільки трендом соціально-економічного життя, але й виступають рушійною ланкою технологічного розвитку країни, знаковим імперативом у сфері публічного управління, забезпеченні екологічної, енергетичної та економічної безпеки і підвищенні рівня конкурентоспроможності національної економіки на світовому ринку.

Інноваційна діяльність в управлінні відходами виробництва передбачає розв'язання економічних, екологічних та соціальних проблем. Примітно, що без вирішення однієї з них коефіцієнт ефективності діяльності різко падає. Загалом управління відходами сільського господарства становить колаборацію соціальної, економічної, індустріальної та екологічної галузей.

Саме тому високоефективну та надійну систему контролю за управлінням відходами сільського господарства вкрай важко налагодити. Беручи до уваги такий стан речей, для впровадження інноваційних та ефективних стратегій перероблення сміття пропонується розглядати дві системи контролю за відходами сільського господарства: розсіяну та консолідовану (рис 1) [7].

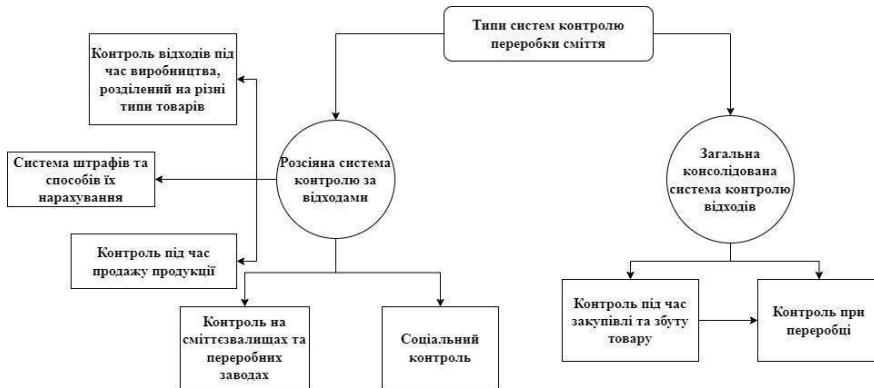

Рис. 1. Систематизація шляхів контролю за відходами сільського господарства, розроблено авторами

Таким чином, під консолідованою системою контролю, тобто загальним підходом розвитку управління відходами сільського господарства розуміється ситуація, коли держава бере на себе всі зобов'язання щодо фінансування такої системи, при цьому працюють усі стимули та штрафні санкції, зокрема щодо процесів сортування й перероблення сміття. Цей тип управління відходами потребує великої кількості державних інвестицій та значного державного контролю за веденням бізнесу, що робить неможливим розвиток такого типу управління в бідних країнах. Саме тому консолідований тип управління відходами найкраще прижився в добре розвинених країнах.

Розсіяний тип контролю відходами передбачає загальний порядок управління відходами, встановлений державою, але він розосереджений за типами відходів та інвестиціями. За такого підходу держава не може контролювати всі місця утворення та переробки відходів, тому вони переходять у руки бізнес-структур.

Натомість розсіяний тип управління відходами не потребує значних інвестицій в управлінську та інфраструктурну складову, оскільки держава прописує тільки головні порядки, а більшість витрат випадає на бізнес-середовище. За такого типу управління відходами можуть з'являтися маленькі стартапи з переробки, які не потребують значних інвестицій. Однак за такого типу переробки відходів сільського господарства можуть з'явитися прогалини в контролі через несвоєчасне інвестування інновацій. У такий тип переробки значною мірою залучені громадяни, які збирають та сортують сміття. Цей вид контролю, розвитку управління відходами має докорінно різні типи імплементації через значну варіативність сценаріїв розвитку.

З огляду на типи розвитку управління відходами, їх інвестування можна розділити на два блоки: великобюджетні інвестиції у випадку консолідованого типу управління, які вимагають значних витрат на початку втілення системи переробки, та низькобюджетні в розсіяному типі управлінні відходами. Такий підхід надає можливість точкового фінансування інновацій, які понад усе потрібні в певному місці або в певний час. З огляду на це можна сказати, що дві системи можуть бути успішними. Однак, аналізуючи практику України, Норвегії та Китаю можна визначити, що консолідоване управління успішніше за розсіяне. Наприклад, в Норвегії повністю налагоджена система контролю, сортування, збору та переробки сміття. Натомість у Китаї такої системи немає, а більшість переробних смітцевих заводів збудовані тільки для тієї продукції, яка є економічно вигідною, тобто приносить дохід. При цьому взагалі не контролюється система викидання та перероблювання сміття, зокрема – сільськогосподарського, яка є менш економічно вигідною.

В Україні в останні роки зріс інтерес до контролю над утворенням на переробкою відходів, але через брак коштів, всі державотворчі ідеї у цьому напрямку господарювання перетворилися на інструменти розсіяного управління, коли велика частка повноважень за контроль та переробку сміття лежить тільки на приватному бізнесі. Відсутність чітких кількісних показників утвореного сміття та його сортування, а також достовірного контролю за процесом утилізації сміття, дозволяє бізнесовим структурам занижувати дісно існуючу в наявності кількість відходів для зменшення свого податкового навантаження. Отже доцільно вважати, що ефективне управління відходами може зосереджуватися тільки на консолідованому підході щодо переробки відходів виробництва, у тому числі від сільськогосподарської діяльності. Звісно, такий стан речей передбачає значні капіталовкладення і водночас зменшує ймовірність якісного перероблення сміття, особливо в бідних країнах. Саме тому у світі все частіше спостерігаються екологічні колапси з цього приводу, зокрема, згідно даних ООН в Африці переробляється всього 4% сміття [14].

Серед переваг консолідованого управління відходами слід виділити: загальний контроль над усіма типами й видами сміття, які не мають залежності від своїх економічних переваг; залучення всіх суб'єктів господарювання: державу, суспільство та бізнес; загальний контроль над екологічними процесами; побудова єдиної загальної структури, в якій немає винятків ні для кого; створення єдиної інфраструктурної сітки переробки відходів (всі мають єдині правила та не можуть від них відступати).

Слід відзначити, що крім утворення відходів сільськогосподарського виробництва, в країнах з високим рівнем розвитку існує проблема безконтрольних витрат значної маси харчових продуктів [8]. І це при тому, що понад 842 мільйонів людей потерпають від хронічного голоду в бідних країнах [9]. Ця проблема спонукає до вирішення питання оптимізації ланцюгів постачання продукції від виробника до споживача, – а також інтеграції перероблення та якісного використання сільськогосподарського сміття, яке не використовується повною мірою [10]. Для прикладу, тверді побутові відходи містять значну частину біомаси, яку можна спалювати та використовувати як

паливні матеріали. Адже, як відомо, біомаса є важливим джерелом енергії, що використовується людиною не одне століття. Науковці з багатьох країн світу піднімають питання щодо масштабних забруднень навколишнього середовища, однак на практиці утилізація відходів від різних виробництв, у тому числі сільськогосподарських, не відповідає сучасним вимогам.

Не можна не погодитися з думкою тих учених, які вважають, що відходи, можна перепрофілювати та обробляти централізовано або точково, змінюючи корисну дію від певного ресурсу залежно від типу сміття, зокрема: відновлення плодючості ґрунтів за допомогою екологічно чистого сільськогосподарського сміття; створення біопалива та промислової сировини тощо. Крім того, відновлення ґрунтів якісно вплине на підвищення родючості землі, що позитивно відобразиться на урожайності сільськогосподарських культур. Впровадження переробки сільськогосподарського сміття на біопаливо, зменшить залежність від невідновлювальних джерел енергетики (бензин, дизпаливо тощо), а використання неорганічних відходів сільськогосподарського виробництва, як-от пакування від добрив для переробки їх в промислові будівельні матеріали тощо, дозволить створити нові робочі місця.

Незважаючи на те, що відповідні компанії на місцях намагаються повторно використовувати та переробляти сільськогосподарське сміття, вони мають активніше залучати усі свої можливості щодо збільшення переробки відходів виробництва на основі введення нових технологій та каналів збуту отриманої продукції. Державні регуляторні органи влади мають здійснювати контроль за правильним практичним використанням землі, а також інноваційними комунікативними змінами щодо споживання та використання громадянами продуктів сільськогосподарської діяльності, особливо сортуванням сміття та його ефективною утилізацією. На сьогодні, такий підхід має бути однаковим до виконання як для міської, так і для сільської місцевості через високий рівень інтеграції та урбанізації населення України.

Слід відзначити, що актуальність вищезазначеного полягає в тому, що на основі цих ідей можна покращити стратегію переробки сміття, яка буде допомагати просуванню циркулярної економіки та стимулювати технологічні інновації. Зокрема, йдеться за створення інноваційних кліматичних лабораторій в Україні. Такі лабораторії, на думку А. Верстяка, «сприятимуть еколого-економічному зростанню та післявоєнному відновленню/модернізації (національної економіки – авт) шляхом залучення інновацій» [11, с. 19], а також можуть забезпечити збільшення обсягів переробки відходів та покращити механізми управління ними.

Якраз, переробка відходів виробництва продукції аграрного сектору потребує інноваційних підходів для ефективного енергопостачання, збільшення чистих енергоносіїв та відновлювальних джерел енергії, зменшення забруднення водних і земельних ресурсів тощо. До того ж, за результатами дослідження виявлено, що «активізація використання відновлюваних джерел енергії сьогодні стає справжнім мейнстрімом і саме тією технологією, яка переважає над традиційними джерелами» [12].

З огляду на зазначене, доцільно запропонувати пріоритетність переробки відходів сільського виробництва для досягнення найбільшого показника

корисної дії та найменшого забруднення екологічного середовища, з найменшими економічними втратами та найбільшими економічними перевагами суб'єкта-переробника.

Зокрема, пріоритетність перероблення сільськогосподарської продукції стосується:

- по-перше, процесів переробки залишків сільськогосподарської продукції із посівних площ землі для удобрення ґрунту. Після збору врожаю переробляються відходи. Сільськогосподарське сміття перетворюється на компост або мульчу, якою екологічно удобрюють землю;

- по-друге, переробки на рідке паливо. Цей спосіб може стосуватися відходів, які не годяться для удобрення земель, а також сміття, яке утворено на етапі споживання сільськогосподарської продукції. Ці відходи знаходяться далеко від посівних територій, і їх доставка буде економічно не вигідна. Набагато ефективніше буде перетворити такі відходи на біопаливо різного виду;

- по-третє, переробки на будівельні матеріали. Цей захід може бути ефективно використаний для швидкої реновації певних будівельних об'єктів. Для цього можна використовувати відходи, які важко переробити, наприклад, кістки тварин, що є добротною будівельним матеріалом;

- по-четверте, спалювання для утворення енергії. Цей тип є найменш пріоритетним, оскільки викликає екологічне забруднення та становить економічні втрати, бо вимагає високих інвестицій та оперативних витрат із доставки сміття [10].

У контексті даного дослідження та враховуючи важливість імплементації засадничих євроінтеграційних пріоритетів, необхідно звернути увагу на практики у Європейському Союзі щодо економічних важелів управління відходами, серед яких: податки на полігони та оплати утворення відходів; податки та плата за спалювання відходів; *pay as you throw* (PAYT) - тобто плата залежно від кількості відходів, зокрема за масу сміття чи його кількість; схема відповідальності утворювача (виробника) відходів на специфічні потоки сміття від певних продуктів; система WEEE (Waste from Electrical and Electronic Equipment) (смiття від електричних продуктів) [15]; система ELV – (End-of-Life Vehicles) (кінцеве використання машин та обладнання) [16].

На даному етапі, враховуючи українські реалії щодо управління відходами аграрного сектору, можна застосовувати тільки перші дві групи інструментів, а саме: податок за збір та зберігання та систему *pay as you throw* (PAYT). Серед пріоритетів управління відходами постає необхідність здійснення першочергового удосконалення інституціонального забезпечення з боку держави. З погляду європейського досвіду, в Україні можливе дво- або трирівневе інституціональне забезпечення. Дворівнева структура складається з профільного міністерства та центрального органу влади. До трирівневої системи управління також додають регіональні або муніципальні органи влади.

Слід зазначити, що Національним планом[17] управління відходами до 2030 року задекларовано утворення нового центрального органу виконавчої влади з питань управління відходами та міжвідомчої координаційної ради з науково-дослідних робіт з багаторазового використання природних ресурсів

та перероблення (рециклінгу) і утилізації відходів. Однак вирішення такого нагального питання так і залишається відкритим.

Висновок. За результатами дослідження інституційної спроможності держави щодо регулювання розвитку аграрного сектору, зокрема, у царині управління відходами виробництва продукції сільського господарства, слід відзначити про необхідність впливу як регуляторних заходів, так і інноваційних рішень на формування інституціонального та еколого-економічного середовища з метою не тільки запобіганню некорегованому та стихійному утворенню відходів, але й сприянню підготовці відходів до повторного їх використання, рециклінгу тощо. Такі дії сприятимуть забезпеченню економічної та екологічної безпеки, створенню альтернативи вичерпним джерелам енергії, виконанню зобов'язань взятих у зв'язку з євроінтеграційним курсом України та раціональному використанню національних ресурсів у цій царині господарювання. Визначено та висвітлено інституційну роль та місце держави, її необхідну та надважливу присутність в управлінні економічними процесами, незважаючи на існування відповідного ринку, вказуючи на його неспроможність щодо ефективного вирішення проблем у цій сфері господарювання.

З контексту дослідження зрозуміло, що держава має найбільший вплив на механізм управління відходами аграрного сектору. Визначено, що головним чинником, який відповідає за довгострокову успішність цього процесу є управлінський, оскільки до нього можуть бути залучені всі суб'єкти господарювання, а саме: держава, підприємства, громада та людина. Головні вектори співпраці між вказаними суб'єктами формує система організації та контролю.

Важливість чинника контролю пояснюється його інституційною роллю держави в управлінні загального процесу системи відходів, а також його довготривалістю та впливом на всі інші аспекти.

Досліджено два типи контролю управління відходами, а саме: консолідований, який більш характерний для країн з найбільшим розвитком економіки, адже потребує великої кількості державних інвестицій та значного контролю такого бізнесу з боку держави. Натомість, такий тип управління відходами неможливий для країн з низьким рівнем економічного розвитку. У свою чергу, розсіяний тип управління відходами не потребує значних інвестицій в управлінську та інфраструктурну складову, оскільки держава прописує тільки головні порядки, а більшість витрат випадає на бізнес-середовище. За такого типу управління відходами можуть з'являтися маленькі стартапи з переробки, які не потребують значних інвестицій.

Відзначено необхідність подальшого дослідження стратегічних пріоритетів національного розвитку на засадах принципів циркулярної та зеленої економіки щодо забезпечення ефективнішої синхронізації та трансформації підходів до управління відходами аграрного сектору. Це дозволить створити сприятливе інституціональне середовище та ефективний механізм взаємодії всіх інституцій щодо зменшення обсягів утворення відходів сільськогосподарського виробництва. Також така системна робота позитивно відобразиться на зниженні негативних наслідків від діяльності з

управління відходами та сприятиме створенню виробництв із замкнутим циклом з метою запобігання негативному впливу усіх видів відходів на здоров'я людей та навколишнє природне середовище.

1. Цимбалюк І. Теоретичний аналіз сутності та складників дефініції "аграрна сфера" / І. Цимбалюк, Л. Риківська // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2017. № 4. С. 13-19. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echscenu_2017_4_4
2. Білоскурський Р.Р. Еколого-економічні актуалітети в системі розвитку інституціонального середовища України: Монографія. К.: ВНЗ "Національна академія управління", 2017. 324 с.
3. Григорків В. С., Кибич Г. П. Моделі економіки з урахуванням ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. Науковий вісник Чернівецького університету : Збірник наук. праць. Чернівці : ЧНУ. 2014. Вип. 717. С. 150-153.
4. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2982-15#Text>.
5. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА до проекту Закону України "Про управління відходами" <https://ips.ligazakon.net/document/GI02286A?an=3>
6. Голян В.А., Медінська Н.В., Заставний Ю.Б. Економічний механізм органічного сільськогосподарського виробництва в умовах глобальних природоохоронних викликів: теоретико-методологічні засади формування. Agrosvit. 2022. № 3. С. 10-18.
7. Євчук Х.-І. В. Управління переробкою сільськогосподарського сміття в парадигмі сталого розвитку. Науковий вісник Чернівецького університету: Економіка. 2021. Вип. 834. С. 28-34. <https://drive.google.com/file/d/1va3S5OZdYRrN64cCpv0jYcQxl6bSP--L/view>
8. To catalyze sustainable change, all stakeholders must work together. Waste. 2020. URL: <https://www.waste.nl/our-work/approach/>.
9. Certification for digestate based on food waste. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Sweden. 2001. URL: <http://www.fao.org/nr/sustainability/despilfarro-de-alimentos/base-de-datos/projects-detail/es/c/133915>.
10. Fiksel J. Lal R. Transforming waste into resources for the Indian economy. Environmental Development. 2018. Volume 26. Pp. 123-28. <https://doi.org/10.1016/j.envdev.2018.02.002>.
11. Верстак А. В. Стратегія відновлення сталого еколого-економічного розвитку територій України на інноваційних засадах. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. 2023. Т. 4. № 92. С. 10-24.
12. Краус К.М., Краус Н.М., Павлюк А.В. Енергоефективність відновлюваних джерел енергії: модернізаційні інструменти забезпечення екологічної безпеки та інноваційно-інвестиційної активності. Інфраструктура ринку. Вип. 57. 2021. С. 87-93. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/57_2021/15.pdf.
13. Який потенціал впровадження переробки відходів сільського господарства? <https://ecolog-ua.com/news/yakyy-potencial-vprovadzhennya-pererobky-vidhodiv-silskogo-gospodarstva>.
14. Africa Is Currently Recycling Only 4% of Its Waste. UN environment: UNEP.2018.URL:https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/30975/Africa_WMO_Poster.pdf.
15. Waste from electrical and electronic equipment (WEEE). Environment. European Commission. 2003. URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/waste-and-recycling/waste-electrical-and-electronic-equipment-weee_en.
16. End-of-Life vehicles. Environment. European Commission. 2023. URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/waste-and-recycling/end-life-vehicles_en.
17. Національний план управління відходами до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-2019-%D1%80#Text>.

1. Tsybaliuk I. Teoretychnyi analiz sutnosti ta skladnykiv defynitsii "aharna sfera" / I. Tsybaliuk, L. Rykovska // Ekonomichnyi chasopys Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. 2017. № 4. S. 13-19. Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echscenu_2017_4_4

2. Biloskurskyi R.R. Ekoloho-ekonomichni aktualitety v systemi rozvytku instytutsionalnoho sredovyshcha Ukrainy: Monohrafiia. K.: VNZ "Natsionalna akademiia upravlinnia", 2017. 324 s.

3. Hryhorkiv V. S., Kybych H. P. Modeli ekonomiky z urakhuvanniam tsinoutvorennia na silsko-hospodarsku produktsiiu. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu : Zbirnyk nauk. prats. Chernivtsi : ChNU. 2014. Vyp. 717. S. 150-153.
4. Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady derzhavnoi ahrarnoi polityky na period do 2015 roku» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2982-15#Text>.
5. POIaSNiuVALNA ZAPYSKA do proektu Zakonu Ukrainy "Pro upravlinnia vidkhodamy" <https://ips.ligazakon.net/document/GI02286A?an=3>
6. Holian V.A., Medynska N.V., Zastavnyi Yu.B. Ekonomichnyi mekhanizm orhanichnogo silsko-hospodarskoho vyrobnytstva v umovakh hlobalnykh pryrodokhoronnykh vyklykiv: teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia. Agrosvit. 2022. № 3. С. 10-18.
7. Ievchuk Kh.-I. V. Upravlinnia pererobkoiu silskohospodarskoho smittia v paradyhmi staloho rozvytku. Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: Ekonomika. 2021. Vyp. 834. S. 28-34. <https://drive.google.com/file/d/1va3S5OZdYRrN64cCpv0jYcQxl6bSP--L/view>
8. To catalyze sustainable change, all stakeholders must work together. Waste. 2020. URL: <https://www.waste.nl/our-work/approach/>.
9. Certification for digestate based on food waste. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Sweden. 2001. URL: <http://www.fao.org/nr/sustainability/despilfarro-de-alimentos/base-de-datos/projects-detail/es/c/133915>.
10. Fiksel J. Lal R. Transforming waste into resources for the Indian economy. Environmental Development. 2018. Volume 26. Pp. 123-28. <https://doi.org/10.1016/j.envdev.2018.02.002>.
11. Verstiak A. V. Stratehiia vidnovlennia staloho ekoloho-ekonomichnogo rozvytku terytorii Ukrainy na innovatsiinykh zasadakh. Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnogo instytutu. 2023. T. 4. № 92. S. 10-24.
12. Kraus K.M., Kraus N.M., Pavliuk A.V. Enerhoefektyvnist vidnovliuvanykh dzherel enerhii: modernizatsiini instrumenty zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky ta innovatsiino-investytsiinoi aktyvnosti. Infrastruktura rynku. Vyp. 57. 2021. S. 87-93. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/57_2021/15.pdf.
13. Yakyyi potentsial vprovadzhennia pererobky vidkhodiv silskoho hospodarstva? <https://ecolog-ua.com/news/yakyyi-potencial-vprovadzhennia-pererobky-vidhodiv-silskogo-gospodarstva>.
14. Africa Is Currently Recycling Only 4% of Its Waste. UN environment: UNEP.2018.URL:https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/30975/Africa_WMO_Poster.pdf.
15. Waste from electrical and electronic equipment (WEEE). Environment. European Commission. 2003. URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/waste-and-recycling/waste-electrical-and-electronic-equipment-weee_en.
16. End-of-Life vehicles. Environment. European Commission. 2023. URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/waste-and-recycling/end-life-vehicles_en.
17. Natsionalnyi plan upravlinnia vidkhodamy do 2030 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-2019-%D1%80#Text>.